οι φίλοι του μουσείου

Τεύχος 35
Ιανουάριος - Φεβρουάριος - Μάρτιος 1994

Τριμηνιαία έκδοση των Φίλων του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας

Τα ελληνικά δάση
η 2η Μουσειοσκευή των Φίλων

Φωτο: K. Patey

Κάθε μουσείο είναι κυρίως ένας χώρος εκπαιδευτικός, ένα διαφορετικό «σχολείο» που προσπαθεί να διδάξει τους επισκέπτες του, με τα εκθέματά του, με τις εκδόσεις του, με τις δραστηριότητες που ξεκινούν απ' αυτό, και με περιοδεύουσες εκθέσεις ή φορητά εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε ομάδες ατόμων που δεν μπορούν εύκολα να επισκεφθούν το Μουσείο.

ΟΙ «Φίλοι του ΜΓΦΙ» έχουν κύριο στόχο τη στενότερη σύνδεση του Μουσείου με το

ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ ΕΚΔΟΘΗΚΕ ΜΕ ΤΗ ΧΟΡΗΓΙΑ ΜΕΛΟΥΣ ΜΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΑΝΩΝΥΜΟ

Φωτο: Α.Κ-Μ.

Η μουσειοσκευή «Τα Ελληνικά Δάση»

κοινό του. Από το 1985 έχουν αναλάβει τον τομέα της περιβαλλοντικής ενημέρωσης σε παιδιά και εφήβους. Έχουν οργανώσει αρκετές δεκάδες δραστηριοτήτων στο ύπαιθρο και λιγότερες σε κλειστό χώρο, πάντα με τη συμμετοχή ειδικών επιστημόνων.

Οι Φίλοι έχουν επίσης οργανώσει περιβαλλοντικές εκδηλώσεις για μαθητές στην Αργολίδα, στη Σίφνο, στα Γιάννενα και για λογαριασμό του Δήμου Αθηναίων. Η πεντάμηνη δραστηριότητα με θέμα «Ο Κηφισός: χθες - σήμερα - αύριο» έστειλε την «παρέα» στο Παρίσι, στο πλαίσιο πανευρωπαϊκής συνάντησης νέων για την Ευρώπη των ποταμών.

Το 1991 «οι Φίλοι» δημιούργησαν την πρώτη τους Μουσειοσκευή με θέμα «Τα Ηφαίστεια της Ελλάδας» και το 1993 τη δεύτερη με θέμα «Τα Ελληνικά Δάση» Οι Μουσειοσκευές (Μ/Σ) είναι εύχρηστα και ευκίνητα εκπαιδευτικά προγράμματα για θέματα, σχετικά με τα μουσεία από τα οποία προέρχονται. Απευθύνονται κυρίως σε μαθητές. Το ρόλο του παρουσιαστή του προγράμματος αναλαμβάνει ο εκπαιδευτικός που δανείζεται τη Μουσειοσκευή, πραγματοποιεί τις παρουσιάσεις και την επιστρέφει. Γι' αυτό το λόγο οι Μ/Σ περιέχουν πάντα και οδηγίες για τον εκπαιδευτικό.

Έτσι δίνεται η ευκαιρία σε φωτισμένους εκπαιδευτικούς, να χρησιμοποιήσουν ένα ακριβό και ελκυστικό οπτικοακουστικό υλικό, φτάνει να τηρήσουν τους όρους δανεισμού του που περιγράφονται στη συνέχεια.

Η Μ/Σ των ηφαιστείων στοχεύει στο να δείξει από κοντά την ιστορία της γης, τη δύναμη και τη ρευστότητά της. Έτσι ο άνθρωπος μπορεί να συγκρίνει τη δική του ιστορία με την ιστορία της γης και να αντιληφθεί πόσο μάταια έχει υπερεκτιμήσει τις δυνατότητές του.

Μέχρι σήμερα (30/1/94) η Μ/Σ των ηφαιστείων έχει πραγματοποιήσει 207 παρουσιάσεις, σε 19 πόλεις και χωριά και την έχουν παρακολουθήσει 15.000 μαθητές. (βλ. και αναλυτικό πίνακα σελ.3)

Τα Δάση, είναι το χερσαίο οικοσύστημα με τη μεγαλύτερη παραγωγικότητα. Είναι η ραχοκοκαλιά της ισορροπίας των χερσαίων οικοσυστημάτων. Η πατρίδα μας έχει την πολυτέλεια να διατηρεί ακόμη παρθένα δάση, που δημιουργήθηκαν και εξελίσσονται χωρίς την επέμβαση του ανθρώπου.

Το δάσος καθαρίζει και αποθηκεύει πρώτης ποιότητος νερό, καθαρίζει την ατμόσφαιρα, την εμπλουτίζει με οξυγόνο και μειώνει την ηχορύπανση. Συγκρατεί το έδαφος και παίζει το ρόλο φυσικής τράπεζας γονιδίων, φυτών και ζώων. Το δάσος μειώνει τις θερμοκρασιακές αντιθέσεις, ξεκουράζει και εμπνέει τους ανθρώπους και τους προσφέρει την ύλη, δηλαδή το ξύλο.

Στόχος της Μ/Σ «Τα Ελληνικά Δάση» είναι να κάνει γνωστές τις λειτουργίες και την αξία του δάσους για τον πλανήτη και να ενισχύσει τα επιχειρήματά των μαθητών για την προστασία των δασών.

Η Μ/Σ «Τα Ελληνικά Δάση» απευθύνεται σε μαθητές από Ε' Δημοτικού έως Γ' Λυκείου. Περιέχει πανό θρανίου με δύο θέμα: Τα είδη των δασικών δέντρων, τα ζώα του δάσους. Κείμενο που συνοδεύει 56 διαφάνειες (slides), για τη λειτουργία και την αξία του δάσους, μικρή βιντεοταινία για τα αγριολούλουδα, και ερωτηματολόγιο.

Κάθε σχολείο ή άλλος φορέας που επιθυμεί να δανειστεί μια Μ/Σ θα πρέπει:

– Να απευθύνει επιστολή προς τους ΦΙΛΟΥΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
Λεβίδου 13, 145 62 Κηφισιά.
τηλ./φαξ 8083289, τηλ. 8086405
Στην επιστολή να αναφέρονται τηλέφωνα σχολείου και σπιτιού για συνεννόηση.

– Να εξουσιοδοτήσει πρόσωπο της εμπιστοσύνης του για την παραλαβή και την επιστροφή της μουσειοσκευής στις ημερομηνίες που θα έχουν από πριν συμφωνηθεί.

– Να εξασφαλίσει αίθουσα που συσκοτίζεται καλά, προβολέα διαφανειών, οθόνη και, προαιρετικά, βίντεο και τηλεόραση.

– Μετά την παρουσίαση να συμπληρώσει το ειδικό φύλλο ημερήσιας παρουσίασης της μουσειοσκευής.

Η διάρκεια της παρουσίασης είναι 2 διδακτικές ώρες.

Καλό θα είναι να γίνεται η μεγαλύτερη δυνατή εκμετάλλευση του χρόνου που η μουσειοσκευή μένει σ' ένα σχολείο, επειδή οι μουσειοσκευές με περιβαλλοντικά θέματα είναι λίγες και η ζήτηση μεγάλη.

Τα slides που χρησιμοποιήθηκαν για τη Μ/Σ των δασών προέρχονται κυρίως από το αρχείο του Μουσείου (φωτογραφίσεις της κ. Kathy Patey) και από τα προσωπικά αρχεία του κ. Νίκου Μαλλούχου και του ζεύγους Άννας και Δημήτρη Μαργαριτούλη. Η βιντεοταινία δημιουργήθηκε από το ζεύγος Σοφίας και Νάσου Λούζη και η διόρθωση των κειμένων έγινε από την κ. Αγγελική Βαρελλά.

Τη Μουσειοσκευή δημιούργησασν μετά από διετή συνεργασία οι: Άννα Κρεμέζη-Μαργαριτούλη, που συντονίζει και τα υπόλοιπα εκπαιδευτικά προγράμματα των Φίλων, η Μαρίνα Μακρίδου, Φυσιογνώστρια, εκπαιδευτικός μέλος του Δ.Σ. των Φίλων και η Γεωργία Φέρμελη, γεωλόγος, εκπαιδευτικός.

Εκτός όμως από τη δημιουργία της, η κάθε μουσειοσκευή ακολουθείται από μια πολύπλοκη σιωπηλή εργασία για τον δανεισμό της στα σχολεία με σειρά προτεραιότητας, για την ασφαλή επιστροφή της, για την αποκατάσταση μικροζημιών και γενικά για την επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς, καθώς και την τήρηση αρχείου παρουσιάσεων.

Η εργασία αυτή είναι μία ακόμη, από αυτές που έχει αναλάβει υπεύθυνα και εθελοντικά η κ. Μαρία Μακριδάκη.

Χορηγός της Μ/Σ των Δασών ήταν η εταιρεία Ε.Κ.Ο. μέσω του μέλους μας κ. Μιχάλη Καραμίχα.

Στο μέλλον σχεδιάζουμε να δημιουργήσουμε κι άλλες Μ/Σ με παρόμοια θέματα αφού εξασφαλίσουμε χρόνο και χορηγούς.

Α. Κ-Μ

Σιμωνόπετρα

υπόδειγμα οικολογικής διαχείρισης δασικού χώρου

Ο ιερός χώρος της Σιμωνόπετρας

Η Σιμωνόπετρα ιδρύθηκε γύρω στο 1257, πάνω σε μια βραχώδη έξαρση *κειμένη επί βράχου φαινομένου ως απροσπελάστου,* σε τόπον *απόκρημον και κινδυνώδες,* που πήρε το όνομα του πρώτου κτήτορος του οσίου Σίμωνα.

Έκτοτε και μέχρι των ημερών μας, η Σιμωνόπετρα διήλθε βίο πολυτάραχο και δημιουργικό, που διεκόπτετο από επιδρομές, δηώσεις, περιόδους μεγίστης πενίας και εσωτερικών αναταραχών, και από μεγάλες πυρκαγιές, όπως εκείνες του 1580, του 1622, του 1891, του 1990.

Το οικολογικό ενδιαφέρον της περιοχής της Ιεράς Μονής, που είναι δασική με έκταση 1.300 εκτάρια, είναι σημαντικό. Περιλαμβάνει κατ' αρχήν τρεις βασικές ζώνες βλάστησης με μεγάλη ποικιλότητα ειδών: την ευμεσογειακή αειφύλλων πλατυφύλλων, τη ζώνη των θερμοβιότερων φυλλοβόλων πλατυφύλλων με μεικτά δάση δρυός, καστανιάς, φλαμουριάς σφενδάμνου, ελάτης και μαύρης πεύκης και τη ζώνη των ψυχροβιότερων φυλλοβόλων πλατυφύλλων της οξιάς και της ορεινής σφενδάμνου.

Μεγάλο οικολογικό ενδιαφέρον έχουν επίσης οι ξηροθερμικοί σχηματισμοί των παραλιακών βράχων με την *Euphorbia dendroides,* τα οικοσυστήματα ευγενούς

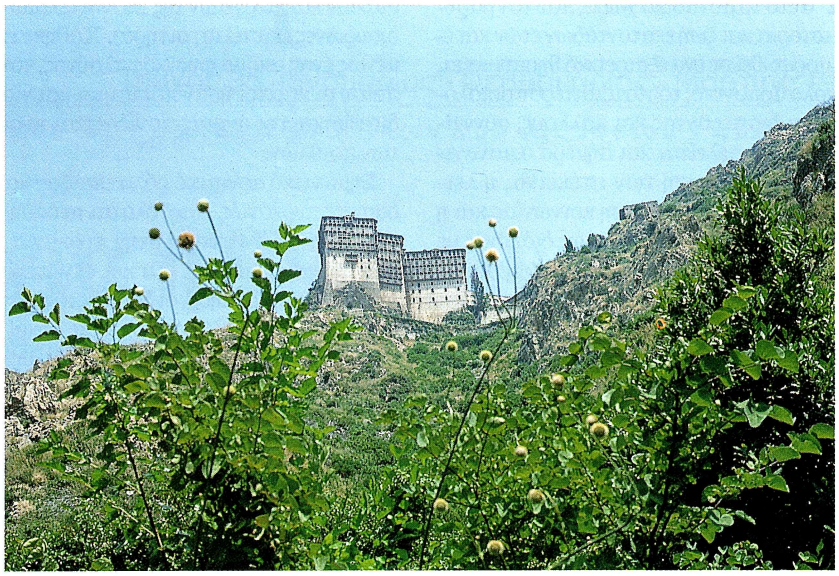

Φωτο: Ιάσων Μ.

δάφνης *(Laurus nobilis)* κατά μήκος των ρευμάτων και ορισμένα αρχέγονα τμήματα δάσους με υπέργηρα άτομα καστανιάς, δρυός, ελάτης, τρέμουσας ιτιάς κ.ά. Η πανίδα της περιοχής είναι πλουσιοτάτη. Ειδικώς η ορνιθοπανίδα περιλαμβάνει 105 είδη, από τα οποία 24 θεωρούνται απειλούμενα σύμφωνα με την Κοινοτική Οδηγία 79/409/ΕΚ.

Αλλά και το μικροκλίμα της περιοχής παρουσιάζει ιδιαιτερότητες, που αντανακλούν στον οικολογικό πλούτο της περιοχής.

Προικισμένοι με έναν τόσο σημαντικό χώρο, οι μοναχοί της Σιμωνόπετρας τον αντιμετώπισαν και τον χρησιμοποίησαν με περίσκεψη και σοφία. Πέρα από το κυρίως κτιριακό συγκρότημα ανέπτυξαν κατά τους αιώνες ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων και εγκαταστάσεων: μικρές αγροτικές μονάδες και καλλιέργειες (περιβόλια, οπωρώνες, ελαιώνες, αμπέλια), κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις, εργαστήρια (ασβεστοκάμινοι,

συνέχεια στη σελίδα 4

Παρουσιάσεις της Μουσειοσκευής «Τα ηφαίστεια της Ελλάδας»

Σχολ. Έτος	Αρ. Παρουσιάσεων	Αρ. μαθητών Δημοτ.	Αρ. μαθητών Γυμν.	Αρ. μαθητών Λυκείου	Περιοχή
1991-92	55	910	2.970	374	ΤΡΙΚΑΛΑ, ΑΘΗΝΑ, ΡΟΔΟΣ, ΚΡΗΤΗ, ΑΧΑΡΝΑΙ, ΗΛΕΙΑ, ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑ, ΛΑΡΙΣΑ, ΔΡΑΜΑ, ΜΗΛΟΣ, ΣΙΦΝΟΣ, ΙΩΑΝΝΙΝΑ.
1992-93	132	2.962	3.511	2.152	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ, ΛΑΥΡΙΟ, ΗΛΕΙΑ, ΚΑΒΑΛΑ, ΑΘΗΝΑ, ΑΣΤΡΟΣ, ΚΡΗΤΗ, ΧΙΟΣ, ΚΑΡΥΣΤΟΣ, ΘΕΣ/ΝΙΚΗ, ΒΟΛΟΣ, ΕΡΥΘΡΑΙ, ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑ, ΝΙΚΑΙΑ, ΑΓ. ΣΤΕΦΑΝΟΣ, ΚΟΜΟΤΙΝΗ, ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ, ΑΜΑΛΙΑΔΑ, ΑΧΑΪΑ.
1993-94 μέχρι 30/3/94	76	848	1.280	779	ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ, ΝΙΚΑΙΑ, ΑΡΓΟΛΙΔΑ, ΑΘΗΝΑ, ΑΜΑΛΙΑΔΑ, ΑΝΔΡΑΒΙΔΑ, ΔΑΦΝΗ, ΑΓΡΙΝΙΟ, ΕΥΒΟΙΑ, ΠΑΤΡΑ.

ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΩΝ:263
ΣΥΝΟΛΟ ΜΑΘΗΤΩΝ: 15.786

τουβλαριό), υδρολογικές εγκαταστάσεις (νερόμυλος, λιοτρίβι, νεροπρίονο, πηγάδια, στέρνες, μικρά φράγματα, υδρομαστεύσεις, κτιστές πηγές και κρήνες). Όλα αυτά τα ανθρώπινα έργα ήταν συνδεμένα με μονοπάτια και καλντερίμια, ή επικοινωνούσαν από θαλάσσης. Η ένταξή τους στο τοπίο ήταν τελεία, γεγονός που συντελούσε στη διατήρηση της αρμονίας ανθρώπου και φύσης.

Σ' αυτό το μοναδικό χώρο, που τον βαρύνει ιστορία και ζωή εκατοντάδων ετών και έχει μορφωθεί σε ένα εξαιρετικό θησαύρισμα, σύνολο αρμονικό, τοπίο ιδιαιτέρου οικολογικού ενδιαφέροντος και κάλλους, συνεχίζεται να συντελείται και σήμερα ο μοναχικός βίος ως βίωση των επέκεινα, η λειτουργική ζωή ως σύγκλιση κοινωνίας και η παραγωγική δραστηριότητα ως διάλογος με τη φύση, ως καρπός εμπειρίας, ως σεβασμός και διαχείριση της κτιστής Δημιουργίας και του Δημιουργού της.

Πρόσφατα περιβαλλοντικά προβλήματα

Παρά τη συνεχή μέριμνα, η έλλειψη συγκεκριμένων γνώσεων αλλά και διαθέσιμων πόρων είχαν ως αποτέλεσμα, κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα, να παρουσιαστούν τα πρώτα περιβαλλοντικά προβλήματα στον ευρύτερο χώρο της Μονής.

Η οικονομική εκμετάλλευση των δασών, που γινόταν με περίτροπο χρόνο 20 ετών και με αποψιλωτικές υλοτομίες, είχε ήδη οδηγήσει στη μονοκαλλιέργεια των πρεμνοφυών καστανιωτών, σε βάρος όλων των άλλων δασικών ειδών, με αποτέλεσμα την οικολογική υποβάθμιση μεγάλου μέρους των δασών της Μονής. Είναι όμως ευτύχημα ότι ορισμένα δασικά τεμάχια παρέμειναν ανεκμετάλλευτα και σε αρχέγονη κατάσταση, από άποψη σύνθεσης ειδών και δομής, με υπέργηρα άτομα καστανιάς, δρυός, ελάτης, τρέμουσας λεύκης, ορεινής σφενδάμνου και οξιάς. Έχουμε έτσι μια πλήρη εικόνα της αρχικής βλάστησης του χώρου.

Οι ανάγκες εκμετάλλευσης των δασών, αλλά και πυροπροστασίας, οδήγησαν σε χάραξη σχετικώς πυκνού οδικού δικτύου. Ο τρόπος χαράξεως και οι μέθοδοι κατασκευής δεν υπήρξαν ιδανικοί, με αποτέλεσμα να μην εξασφαλίζεται η συνεχής λειτουργικότητα του δικτύου, να απαιτούνται συχνά έργα επισκευών και να ενθαρρύνεται η διάβρωση των εδαφών και οι κατολισθήσεις.

Η έλλειψη αγροτικών χειρών είχεν ως αποτέλεσμα την εγκατάλειψη των παραδοσιακών καλλιεργειών της Μονής (ελαιώνες, οπωρώνες, αμπέλια, σιτηρά). Χάθηκε επομένως ένας ακόμα φυσικός πλούτος, του οποίου οι καρποί ήσαν πολύτιμοι και για τη διατήρηση της άγριας πανίδας και κυρίως των πουλιών.

Σημαντικό αρνητικό ρόλο έπαιξαν και οι δασικές πυρκαγιές. Παρ' όλο ότι τα δάση του Όρους είναι ανθεκτικά στην πυρκαγιά και ανανεούνται εύκολα, μια και δεν υπάρχει συστηματική βόσκηση, οι δασικές πυρκαγιές συντελούν στη διάβρωση των εδαφών και περιορίζουν την ποικιλότητα ορισμένων ειδών. Έτσι η μεγάλη δασική πυρκαγιά του Αυγούστου 1990, που κατέκαυσε τα δάση του Όρους επί 14 ημέρες, προξένησε βαρύτατες ζημίες στο φυσικό χώρο της Σιμωνόπετρας, καταστρέφοντας πλήρως 9.500 από τα 13.000 στρέμματα χώρου της Μονής, πυρπολώντας ιστορικά κτίσματα και εγκαταστάσεις και απειλώντας ακόμα και το κύριο κτιριακό συγκρότημα της Σιμωνόπετρας. Επίσης ανυπολόγιστες ήταν οι ζημίες στην αισθητική του τοπίου, τον οποίον απεγυμνώθη σε μεγίστη έκταση και έγινε ευπρόσβλητο στη διάβρωση κατά τους μήνες μεγάλων βροχοπτώσεων που ακολούθησαν το φθινόπωρο και χειμώνα του 1990-91.

Όλα αυτά τα προβλήματα ήταν από καιρό σε γνώση της Ιεράς Αδελφότητας. Όμως η μεγάλη δασική πυρκαγιά του Αυγούστου 1990 έπαιξε ρόλο καταλυτικό στη συστηματική τους αντιμετώπιση.

Το νέο πρόγραμμα οικολογικής διαχείρισης του χώρου της Μονής

Μετά την αποφυγή της ολοκληρωτικής καταστροφής (που οφείλετο σε μέγα βαθμό στον ηρωισμό των ίδιων των μοναχών) και τη σβέση της πυρκαγιάς, η Αδελφότητα συνειδητοποίησε τους σοβαρότατους κινδύνους και την ανάγκη συνολικής τους αντιμετώπισης.

Με τη βοήθεια ομάδας επιστημόνων, υπό τον καθηγητή Σπύρο Ντάφη, η Αδελφότητα ετοίμασε πρόγραμμα αποκαταστάσεως των ζημιών, δημιουργίας κατάλληλης υποδομής για την αποτελεσματική πυροπροστασία του χώρου, ενώ παράλληλα διατύπωσε μια σειρά συντονισμένων μέτρων για την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και για την οικολογική διαχείριση του χώρου, βασισμένων σε στέρεα επιστημονική βάση. Το πρόγραμμα αυτό υιοθέτησε και χρηματοδότησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Ως σκοποί της οικολογικής διαχείρισης της περιοχής ετέθησαν η αποκατάσταση των οικοσυστημάτων που καταστράφηκαν από την πυρκαγιά, η ανόρθωση των υποβαθμισμένων ήδη οικοσυστημάτων, κυρίως των αειφύλλων πλατυφύλλων, η λελογισμένη εκμετάλλευση των δασών που απέμειναν, η διατήρηση και αύξηση της βιολογικής ποικιλότητας και η βελτίωση της οικολογικής ισορροπίας, η αποκατάσταση των εγκαταλελειμμένων αγρών, η οργανική - οικολογική καλλιέργεια των κήπων και οπωρώνων και η ανάδειξη των παλαιότερων ανθρώπινων έργων στο χώρο (μονοπατιών, κρηνών, κτισμάτων, εγκαταστάσεων) μαζί με την προσεκτική ένταξη των νεότερων (Ντάφης 1992). Όλα δε αυτά παράλληλα με τη διατήρηση σταθερού εισοδήματος της Μονής από την εκμετάλλευση των δασών της.

Ευρύτερος δε σκοπός ετέθη ο συνδυασμός και η εναρμόνιση των αρχών και των πρακτικών της οικολογικής διαχείρισης του χώρου με τις πνευματικές αρχές της μοναστικής παράδοσης και το χαρακτήρα της ίδιας της Αδελφότητας.

Ήδη το πρόγραμμα αυτό εφαρμόζεται με επιτυχία από την Αδελφότητα της Μονής και έχει αποτελέσει υπόδειγμα και για τις άλλες μονές του Αγίου Όρους.

Θύμιος Παπαγιάννης

Εκδότης/Ιδιοκτήτης:
«ΦΙΛΟΙ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ»
Λεβίδου 13, 145 62 Κηφισιά
τηλ.: 8083.289, 8013.870
Υπεύθυνη σύμφωνα με το νόμο:
Φρόσω Πηλαβάκη: Πρόεδρος
Στοιχειοθετήθηκε στην *ΦΩΤΟΣΥΝ*-Σόλωνος 68
Τυπώθηκε στο λιθογραφείο *«Ι. ΜΑΚΡΗΣ Α.Ε.»* - Κηφισίας 40 - Μαρούσι
Διανέμεται δωρεάν στα μέλη των «ΦΙΛΩΝ»
Για τα μη μέλη ΔΡΧ.: 200

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΚΗΦΙΣΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ
ΕΛΛΑΣ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

η παρέα του μουσείου

Τεύχος 35, Ιανουάριος - Φεβρουάριος - Μάρτιος 1994

Τριμηνιαία έκδοση του Παιδικού Τμήματος των Φίλων του Μουσείου Γουλανδρή

Δελφίνια ή Φάλαινες

B. Wilson/Aberdeen Univ. & Sea mamal Research Unit

Δελφίνια ή Φάλαινες. Άραγε διαφέρουν μεταξύ τους; Στην πραγματικότητα είναι σχεδόν το ίδιο πράγμα. Είναι και τα δύο θηλαστικά και ζουν και τα δύο όλη τους τη ζωή στους ωκεανούς του κόσμου. Αν και οι πρόγονοί τους γεννιόντουσαν στην ξηρά, τα δελφίνια και οι φάλαινες έχουν γίνει οι κυρίαρχοι της θάλασσας προξενώντας σε όλους μας το θαυμασμό.

Τα δελφίνια και οι φάλαινες ή αλλιώς όπως λέγονται κητώδη, ζουν σε όλες τις θάλασσες. Τα μήκη τους κυμαίνονται από την πιο μικρή φώκαινα του ενός περίπου μέτρου έως τη μεγάλη γαλάζια φάλαινα των τριανταπέντε μέτρων. Ζουν απ' τα πιο ζεστά έως τα πιο παγωμένα νερά. Μπορούν να καταδύονται απ' τα 300 έως τα 3.000 μέτρα. Μπορεί δε κανείς να τα συναντήσει μόνα τους ή ακόμα και σε παρέες των δεκάδων χιλιάδων. Τέλος μπορεί να είναι τόσο ντροπαλά ώστε ορισμένα να τα έχουμε δει μόνο κανά δυο φορές ενώ άλλα τόσο φιλικά ώστε να αναζητούν επίμονα την παρέα του ανθρώπου ή και άλλων θαλάσσιων ζώων. Σε πολύ κόσμο τα κητώδη ασκούν μια ιδιαίτερη γοητεία.

Όπως σας είπα πιο πριν τα κητώδη είναι θηλαστικά. Έχουν πνευμόνια, που σημαίνει πως πρέπει να αναδυθούν για να αναπνεύσουν. Γεννούν μικρά δελφίνια και φάλαινες, όχι αυγά. Αυτά τα μικρά βέβαια θηλάζουν απ' τη μαμά τους όπως κάναμε καποτε κι εμείς. Πριν από 70 εκατομμύρια χρόνια ήταν ζώα της ξηράς που σιγά-σιγά κατάφερναν να ζουν όλο και καλύτερα μέσα στο νερό. Το γιατί διάλεξαν τους αφιλόξενους ωκεανούς απ' τη σιγουριά της στεριάς δεν είναι γνωστό, πάντως

σήμερα τα δελφίνια και οι φάλαινες είναι οι πρωταθλητές της ζωής στη θάλασσα.

Υπάρχουν περίπου 78 είδη δελφινιών και φαλαινών. Υπάρχουν δε πολύ μεγάλα και πολύ μικρά. Οι μεγάλες φάλαινες προτιμούν περισσότερο να ζουν στα κρύα νερά, δηλαδή πιο κοντά στους πόλους της γης. Τα δελφίνια τα βρίσκεις παντού, αλλά σπανιότερα κοντά σ' αυτά τα πιο κρύα νερά. Υπάρχουν είδη κητωδών που υπάρχουν παντού και άλλα που υπάρχουν μόνο σε μια περιοχή του πλανήτη. Όπως ένα πολύ μικρόσωμο δελφίνι του κόλπου της Καλιφόρνια που λέγεται vaquita (βακίτα) και στα ισπανικά σημαίνει αγελαδίτσα. Ανάλογα με τον τρόπο ζωής τους τα κητώδη έχουν διάφορα χρώματα και σχήματα. Π.χ. τα κητώδη εκείνα που κυνηγούν ψάρια ή καλαμάρια στα πολύ βαθιά νερά έχουν μεγαλύτερο κεφάλι απ' τα άλλα που τρώνε στα ρηχά. Οι φάλαινες των παγωμένων νερών απ' την άλλη έχουν πολύ χοντρό δέρμα (έως και μισό μέτρο πάχος) για να αντέξουν το κρύο. Επίσης οι φάλαινες εκείνες που δεν τρώνε ψάρια αλλά τεράστιες ποσότητες από γαρίδες δεν έχουν καν δόντια!

Όσο μαθαίνει κανείς για τα κητώδη τόσο περισσότερο τα θαυμάζει. Ζουν σ' έναν κόσμο μαγικό όσο και επικίνδυνο όπως ο ωκεανός. Δεν αισθάνονται βαρύτητα παρά αιωρούνται και κινούνται με τεράστια ευελιξία μέσα στο νερό με τη βοήθεια των φανταστικών τους σωμάτων (ποιός άλλωστε δεν θα ήθελε να κολυμπάει και να παίζει στο νερό σαν δελφίνι;). Συνήθως τρώνε ψάρια και καλαμάρια. Επειδή μέσα στο νερό δεν βλέπει κανείς τόσο καθαρά, τα δελφίνια έχουν φτιάξει ένα σύστημα με το οποίο βρίσκουν την τροφή τους. Στέλνουν λοιπόν ήχους μέσα στο νερό και, όταν η ηχώ αυτών των ήχων ξαναέρθει πίσω σ' αυτά, τότε ξέρουν τι έχουν μπροστά τους και πόσο κοντά ή μακριά είναι. Είναι το ίδιο πράγμα με το SONAR

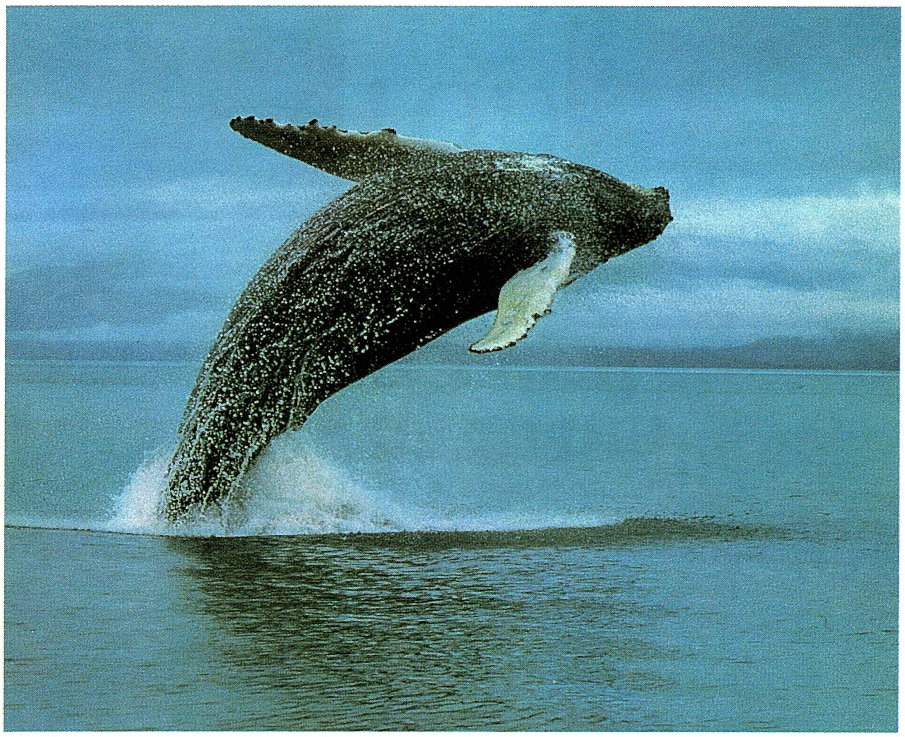

Φωτο: National Georgraphic. Ημερολόγιο 1987

των υποβρυχίων. Έτσι λοιπόν καταλαβαίνετε πόσο σημαντική είναι η ακοή στα δελφίνια. Για να πιάσουν τα δελφίνια την τροφή τους έχουν δόντια, ενώ οι μεγάλες φάλαινες που τρώνε μεγάλες ποσότητες από ένα είδος γαρίδας το Krill (κριλ) έχουν μπαλένες. Οι μπαλένες είναι στην πραγματικότητα φίλτρα που φιλτράρουν το νερό και κρατάνε στο στόμα της φάλαινας το Krill έτοιμο πια για να το καταπιεί. Τα δελφίνια και οι φάλαινες είναι οι καλύτεροι δύτες, κρατάνε την αναπνοή τους έως και δύο ώρες.

Μερικές φάλαινες είναι μοναχικές, αλλά τα δελφίνια είναι πολύ κοινωνικά. Έχουν ανάγκη τη συντροφιά από άλλα δελφίνια όσο άλλο τίποτα. Οι Όρκες μπορούν να μένουν με την οικογένειά τους για όλη τους τη ζωή και οι μαμάδες δελφίνες όταν φεύγουν για κυνήγι αφήνουν πίσω μια «νταντά» δελφίνα για να προσέχει τα μικρά. Πάντα βοηθούν τα άρρωστα και τραυματισμένα άτομα στην παρέα τους. Αλλά η πιο καταπληκτική ανακάλυψη των τελευταίων χρόνων είναι ότι το κάθε δελφίνι έχει το δικό του όνομα. Βέβαια το όνομα αυτό σε εμάς ακούγεται σαν ένα σφύριγμα αλλά τα δελφίνια ξέρουν να το ξεχωρίζουν. Είναι πολύ ευαίσθητα ζώα και πάντα φιλικά προς τον άνθρωπο.

Βέβαια ο άνθρωπος δεν είναι φιλικός προς τα κητώδη. Φαλαινοθηρία, ψάρεμα τόνου, αφρόδυχτα, ρύπανση της θάλασσας, σκότωμα δελφινιών με καραμπίνες, δελφινάρια. Αυτοί είναι λίγοι από τους τρόπους όπου εκατομμύρια δελφίνια και φάλαινες πέθαναν από τότε που τα συνάντησε ο άνθρωπος. Όπως σε όλα τα θέματα στη ζωή όπου ο άνθρωπος βάζει το χρήμα πάνω απ' τη φύση, έτσι και με τη θάλασσα. Για το κέρδος και μόνο πολλές φορές τα γαλανά νερά πήραν χρώμα κατακόκκινο. Όπως με όλα τα ζώα, έτσι και με τα δελφίνια και τις φάλαινες πόσες ψυχές έφυγαν απ' τη ζωή χωρίς να ξέρουν το γιατί. Ευτυχώς πολλοί άνθρωποι σήμερα αρνούνται να αφήσουν να συνεχιστεί αυτό το πράγμα. Είναι πολύ σημαντικό να αποφασίσουμε τώρα, εάν θέλουμε όλα αυτά τα ζώα που μας έκαναν παρέα χιλιάδες χρόνια να τα βλέπουμε μόνο στα βιβλία ή να απλώσουμε το χέρι και να γίνουμε φίλοι τους.

Φωτο: Francois Gohier/Ardea

Βαγγέλης Αραγιάννης
Εταιρία Μελέτης και Προστασίας
Δελφινιών και Φαλαινών

Τα νέα μας

● Στις 5 Φεβρουαρίου ο βιολόγος - ωκεανογράφος κ. **Αλέξανδρος Φραντζής** έκανε μια ομιλία με διπλή παράλληλη προβολή slides για να κητώδη (δελφίνια και φάλαινες) και για τη σχέση που ανέπτυξε ο ίδιος και οι συνεργάτες του μ' ένα θηλυκό δελφίνι στις νότιες ακτές της Γαλλίας. Από την ομιλία αυτή προέκυψε και το άρθρο των προηγουμένων σελίδων.

Φωτο: Α. Μαργαριτούλη

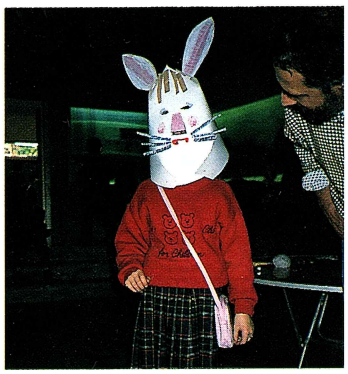

Φωτο: Α. Μαργαριτούλη

● Με την υπερβολική αξία που δίνουμε στη θεωρητική γνώση, έχουμε παραμελήσει πολλές άλλες ικανότητές μας, όπως η επιδεξιότητα. Στις 26 Φεβρουαρίου, οι ζωγράφοι **Σταύρος Μπονάτσος** και **Άντζι Καρατζά** δίδαξαν στα μέλη της «Παρέας» τον τρόπο κατασκευής μάσκας από χαρτοπολτό και χαρτόνι.

Σ' αυτό το τεύχος
συνεργάστηκαν:
Άννα Κρεμέζη - Μαργαριτούλη
Αγγελική Βαρελλά
Θύμιος Παπαγιάννης

Φωτο: Α. Μαργαριτούλη

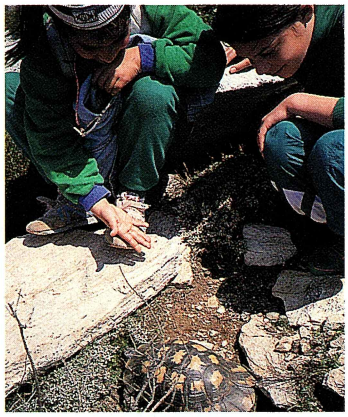

Φωτο: Α. Μαργαριτούλη

● Την Κυριακή 20 Μαρτίου η «Παρέα» μας, ακολούθησε το γεωπόνο κ. **Κώστα Πινάτση** στο γύρο της Πεντέλης. Περπατήσαμε γύρω στα 14 χιλιόμετρα, επί 4,5 περίπου ώρες. Ενημερωθήκαμε επί τόπου για τον κύκλο της ζωής της λιτανεύουσας του πεύκου (Thaumetoppoea ppytiocampa) και την ιστορία του Βρηλισσού, της σημερινής Πεντέλης.

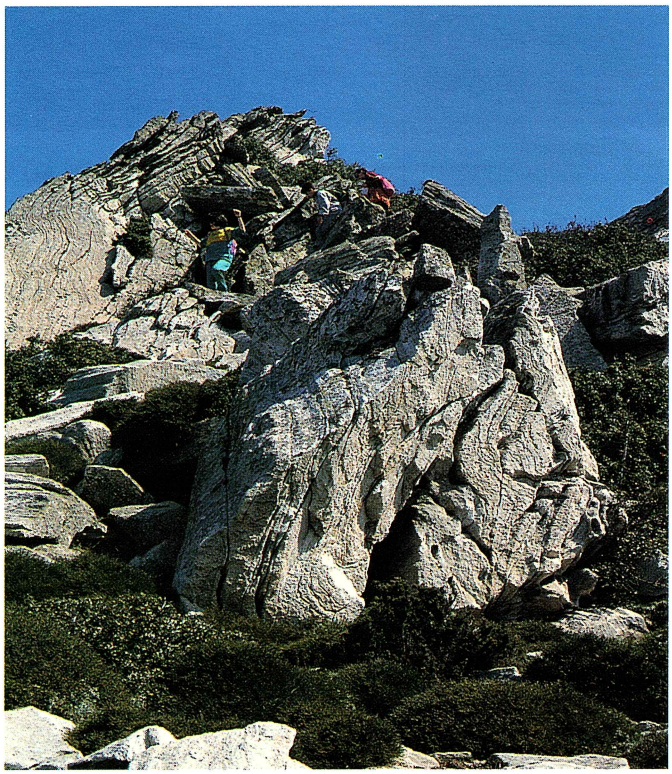

Φωτο: Α. Μαργαριτούλη

Εκδότης/Ιδιοκτήτης:
«ΦΙΛΟΙ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ»
Λεβίδου 13, 145 62 Κηφισιά
τηλ.: 8083.289, 8013.870
Υπεύθυνη σύμφωνα με το νόμο:
Φρόσω Πηλαβάκη: Πρόεδρος
Στοιχειοθετήθηκε στη
ΦΩΤΟΣΥΝ-Σόλωνος 68
Τυπώθηκε στο λιθογραφείο
«Ι. ΜΑΚΡΗΣ Α.Ε.» - Κηφισίας 40 - Μαρούσι
Διανέμεται δωρεάν στα μέλη των «ΦΙΛΩΝ»
Για τα μη μέλη ΔΡΧ.: 200

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΚΗΦΙΣΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ
ΕΛΤΑ ΕΛΛΑΣ